

1841 NÜFUS DEFTERLERİNDE PALU

Palu According to Population Registers Dated 1841

Süleyman YAPICI*

Özet

Osmanlı imparatorluğunu büyük bir devlet ve medeniyet yapan önemli özelliklerinden biri siyasetten hukuka, sosyal hayattan iktisadi hayata, tarihten kültüre kadar her şeyin belli bir uyum içinde yürütülmesi ve kayıt altına alınarak arşivlenmesidir. Osmanlı'nın kayıt altına aldığı şer'iyye sicilleri, tapu tahrir ve arazi defterleri, nüfus sayımına ait defterler ile birlikte Devlet ve vilayet salnameleri, tarihi açıdan büyük bir önem arz etmektedir. Nitekim 1830-31 yıllarında yapılan ilk nüfus sayımına ait Nüfus Defterleri bu türden defterlerdir.

Osmanlı imparatorluğunda ilk nüfus sayımı, Sultan II. Mahmut döneminde 1830'da başlayıp 1831'de tamamlanan sayımdır. Bu sayımdan maksat, vergi mükelleflerini ve askerlik çağına gelmiş olan şahısları tespit etmektir. Dolayısıyla bu sayımda sadece erkek nüfus sayılmıştır.

Palu ile ilgili nüfus defterleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde olup H. 1256, M. 1841 tarihli defterdir. Bu defterlerin 1830-1831 yılı verileri temel alınarak yeniden güncellenip yazıldığı anlaşılmaktadır; Kasaba-i Palu Ehl-i İslam, Palu Kazası Kura ve Nahiye Ehl-i İslam, Palu Kasaba ve Kazasında Kâin Bi'l-Cümle Reayanın Nüfus Defteri olmak üzere üç ayrı defterden oluşmaktadır. Söz konusu defterler, 1830-31 (1841) yılında Palu ve civarı ile ilgili nüfus bilgileri ile birlikte Palu kazasının demografisi ve idarî yapısı hakkında önemli bilgileri de içermektedir.

Bu bildiri, 1830-31 (1841) yılında Palu kazasının nüfus bilgilerini, demografisi ile idarî yapısı hakkında bilgiler sunmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Palu, 1841 Nüfus Defterleri, Demografi

Abstract

One of the important characteristics, which makes Ottoman empire a great state and civilisation, is the fact that every thing from politics to judicial system, from social life to economics, from history to culture and was being performed in harmony and were being archived by recording them. Court records, land registration records, field books, population census records together with satate and province yearbooks, which were recorded by Ottomen governmental system, are of great importance with historical point of view. Hence, the population census books belonging to the first census which was carried out in 1830-31 is of this kind of records.

The first population census in Ottoman empire was performed in the period of Sultan Mahmut the Second's reign; it started in 1830 and completed in 1831. The aim of this census was to determine the number of resident taxpayer, and the persons who were capable of and within the age of military service. Therefore, the male population was only enumerated.

* Araştırmacı Yazar, Elazığ Belediyesi AR-GE Müdürü, s.yapici@yahoo.com.tr

The population records of Palu are in the Prime Ministry's archive, and dated of H.1256, M.1841. It is understood that the records of 1830-31 were recopied or updated in 1841. There are three population census books for Palu under the titles of Kasaba-i Palu Ehl-i İslam, Palu Kazası Kura ve Nahiye Ehl-i İslam, and Palu Kasaba ve Kazasında Kâin Bi'l-Cümle Reayanın Nüfus Defteri. These records also include important information such as administrative structure and demographic characteristics of Palu and its surroundings.

This presentation aims to submit information about the population of Palu, its demographic characteristics and administrative structure in 1830-31 (1841).

Key Words: Palu, 1841 Population records, Demography.

1. GİRİŞ

Osmanlılar, idaresi altına aldığı bölgelere ait yazılı kayıtları dikkate almış, özellikle arazi mülkiyeti hukukuna sadık kalmıştır. Vergi mükellefleri oluşturmaya yönelik defterleri ise yenilemiş ve bunları 'Tahrir Defterleri' başlığı altında kayıt altına almıştır. Modern anlamda nüfus sayımını ise ilk defa Sultan II. Mahmut döneminde, 1830-1831 yılları arasında gerçekleştirmiştir

Ancak, bu sayımda Osmanlı topraklarındaki bütün nüfusun bilinmesi için değil, daha ziyade yapılacak vergi değişikliğine esas olmak ve yeniçeri teşkilatının lağvından sonra kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye alınabilecek şahısların tespiti hedeflenmekteydi. Dolayısıyla yeni doğmuş olanlar da dâhil olmak üzere sadece erkek nüfus sayılmıştı. Erkek sayısına göre kadın mevcudunu tahmin etmek mümkün olduğundan sayımın yapıldığı bölgenin nüfusunu da yaklaşık olarak belirlemek kolaylaşmıştır.

Erkek nüfusun sayımı genel olarak din esasına göre yapılmıştır. Müslüman olmayan halk reaya olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu sayı yaklaşık olsa da, Anadolu ve Rumeli'nin demografik durumuyla bu yörelerin nüfusunda Müslüman olan ve olmayanların belirlenmesi açısından yararlı olmuştur.

Bu bildiride 1830-31 Palu'nun idari yapısı, mahalle-nahiye ve köyleri, nüfusu, lakapları, şahıs isimleri, yaş ve yaş gurupları, sıfatlar ve eşkâlleri, sakat ve özürllülük durumları, meslekler ve göçleri ilgili bilgiler sunulacak ve böylece sâlnâmelerden önceki resmi kayıtlardan biri olan nüfus defterlerinde verilen bilgilerin ışığında Palu ile ilgili bilgiler ilk defa detaylı olarak değerlendirilecektir.

Erkek nüfusun özelliklerini nüfusun geneline teşmil etmek doğru bir yaklaşım değildir; bilimsel hiç değildir. Dolayısıyla erkek nüfusa ait özellikler, yalnızca erkek nüfus için verildiği notu düşülmelidir. Nüfus defterlerindeki bilgiler özet halinde sunulmuştur.

Dipnotlarda ise 1256/1841 Palu nüfus defterlerinden birinci defter; P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, ikinci defter; P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688,

üçüncü defter ise; P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2689 şeklinde kısaltılarak verilmiştir.

2. PALU NÜFUS DEFTERLERİ

Araştırmanın esasını oluşturan Palu Nüfus Defterleri üç defterden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci defterin kapak resimleri Resim 1’de verilmektedir. Resim 2’de bu iki defterin ilk sayfaları ve Resim 3’te ise üçüncü defterin ilk sayfası verilmektedir.

Birinci Defter: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi’nde, NFS.d koduyla, 2687 numarada kayıtlıdır. Fon kaydında başlangıç tarihi 29 Z 1256 (28 Şubat 1841) tarihlidir. Bu nüfus defteri, ciltli ve ebrulu, 17 x 49 cm. ölçülerindeki bu defter 95 sayfa olup cilt kapağının üzerinde “Kasaba-i Palu Ehl-i İslam Nüfus Defteri Sene 1256” başlığı yer almaktadır.

Dördüncü sayfadan itibaren *bi tevfiki'llahi Teâla memalik-i mahruse-i şahanede icra buyrulmuş olduğu gibi nüfus-u zükur-u İslam ve reayanın yazılması isim ve şehrini ve sinn ve eşkâlleri tasrihiyle kayd ve beyan olunması emr ve ferman buyrulmuş olduğuna binaen Palu kasabasının ber-vefk-i emr ve ferman-ı âlî-şân tahrir olunan ehl-i İslam keyfiyyatıdır ki ber-vech-i âtî zikr ve beyan olunur.*

Kasaba-ı Palu mezkûre arazisi dahi ba o emr-i âlî-yi şân ber-vech-i temlik Palu ümeraları ahidlerinde olmakla şerh verildi ifadesiyle başlayan bu defterde sadece Palu merkez mahallelerinin nüfus kayıtlarını içermektedir.

Resim 1 Birinci Defter Kapağı (Palu Merkez); İkinci Defter Kapağı (Palu Nahiye ve Köyler)

İkinci Defter: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi’nde, NFS.d koduyla, 2688 numarada kayıtlıdır. Fon kaydında başlangıç tarihi 29 Z 1256 tarihlidir. Bu nüfus defteri, ciltli ve ebrulu, 19 x 50 cm. ölçülerindeki bu defter 357 sayfa olup cilt kapağının üzerinde “Palu Kazası Kura ve Nahiye Ehl-i İslam Nüfus Defteri Sene 1256” başlığı yer almaktadır.

The image shows two pages from the 1841 Palu Nüfus Defteri. The left page (02687) is titled 'در قریه قلعه بکاره' and the right page (02688) is titled 'در قریه اکران'. Both pages contain handwritten Ottoman Turkish text and tables of population data for various districts and villages. The tables are organized into columns with headings for different districts and rows for specific villages and their populations. The text is written in a cursive Ottoman script.

Resim 2

Birinci Defter İlk Sayfa (Palu Merkez)

İkinci Defter İlk Sayfa (Palu Nahiye ve Köyler)

Dördüncü sayfadan itibaren *Palu kazasının kâin kura ve nahiyelerinin sakin ve mütemekkin bir cümle zükur-u ehl-i islâmın tahrirleri emr-i ferman buyrulmuş olduğuna binaen ber-mûcib emr-ü irade kaza-i mezkûrun kasaba mahallatının ve kura ve nevahilerinin yerli olarak asıl mevcut olan bir cümle islâmın sinn ve eşkâli ve keyfiyeti, meslek ve ef'alleri tasrihiyle tahrir defterindeki ber vech-i âtî zikr olunup*

Kaza-i mezkûrede kâin kâffeten kura ve mezari' bâ-evamir-i âlî-şân Palu ümeralarının ber-vech-i temlik ahidlerinin olmakla şerh verildi ifadesiyle başlayan bu defterde sadece Palu nahiyelerine bağlı köy ve mezralarını nüfus kayıtlarını içermektedir.

Üçüncü Defter: Gayrimüslim Nüfus Defteri olup; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde, NFS.d koduyla, 2689 numara kayıtlıdır. Fon kaydında başlangıç 1256 tarihli. Bu nüfus defteri dış kapaksız, 18 x 49 cm. ölçülerinde ve 183 sayfadır.

Dördüncü sayfadan itibaren *Palu Kasaba ve Kazasında kâin bil-cümle reayanın nüfus-u zükur tahlilleri emir ferman buyurulmuş olduğuna binaen ber vech-i emir olunan Kaza-i mezkûrede sakin ve mütemekkin asıl yerli olarak bir*

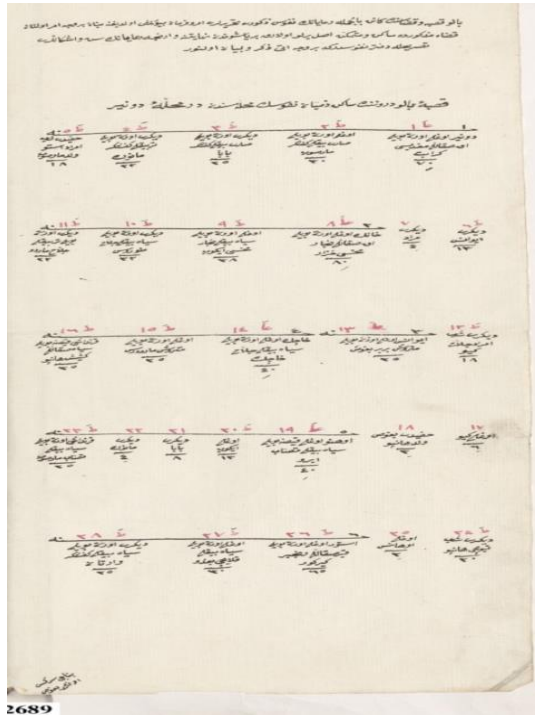
yaşından nihayetine varınca raayanın sinn ve eşkâlleri tasrihle defter-i nüfusdur ki ber vech-i âtî zıkr ve beyan olunur ifadesiyle başlayan bu defterde, sadece Palu merkez mahalle ve köy nüfus kayıtlarını içermektedir.

Bu nüfus defterlerinin başında veya sonunda defterin yazıldığı tarih, sayım ve yazımda görev alanlarla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu beyan ve defterlerin özelliklerine bakıldığında, 1830-1831 yılında yapılan nüfus sayımı defterinin 1256 (1841) tarihinde temize çekildiği veya yeni defterlere aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Palu merkez, nahiye ve köylerine ait gayrimüslim nüfus defteri ile birlikte Müslim ve gayrimüslim Kefalet Defterleri ve Palu kazasına bağlı olan Çapakçur (Bingöl) Nahiyesi Nüfus Defteri bu araştırmanın dışında tutulmuştur.

Palu'da, kaza merkezindeki mahalleler ve doğrudan merkeze bağlı nahiye ve köylerin erkek nüfusunun kaydında kadîm nüfus tahririne uyulmuş ve defter, hane esasına göre düzenlenmiştir. Her mahalle ve köyde, hanelere numara verilmiş, böylece hane sayısını takibine imkân tanınmıştır. Mahalle ve köylerin imam ve muhtarları ayrıca belirtilmiştir. Mahalle adının ardından, hane kaydına, aile reisinin ismi veya lâkabı ile başlanmıştır. Her hanedeki çocuk ya da yetişkin erkek nüfus isimleri, varsa sıfat ya da lâkapları, yaşları, hane halkı ile akrabalık dereceleri, varsa memuriyet veya meslekleri belirtilmiştir. Memuriyetleri belli olmayan ve devlet kapısında çalışan, devlet görevlisi veya memur için de "hizmetkâr" kelimesi kullanılmıştır.

Şahıs isimleri yazılırken, sin (yaş) kaydıyla, sayım esnasında her ferдин kaç yaşında olduğu gösterilmiştir. Defterde kayıtlı en genç zükûr (erkek), 1 aylık; en yaşlısı ise 119 yaşındadır. Baba-oğul-torun arasındaki akrabalık münasebeti kaydedilirken, birden fazla oğul/torun için, diğer oğlu/diğer torunu diye kaydedilmiştir. Aynı hanede meskûn akrabalar kaydedilirken, ilgilinin, hane reisine nispetle biraderi, diğer biraderi, damadı, emmizâdesi, kayınbiraderi, eniştesi, yeğeni gibi ifadeler kullanılarak, akrabalık bağı beyan edilmiştir.

Babanın hayatta olduğu hanelerde aile reisi baba, babanın hayatta olmadığı hanelerde ise aile reisi genellikle büyük kardeş görünmektedir. Türk an'anesine uygun olarak evli oğul, babanın hanesinde yaşamını devam ettirmesine karşılık evlenen kız ya eşinin baba evine gitmekte veya ayrı bir eve çıkmaktadır. İç güveysi olan damat sayısı yok denecek kadar azdır.

Bir şahsın fiziksel özellikleri kısa boylu, orta boylu, uzun boylu, kara sakallı, kır sakallı, sarı sakallı, matruş (traşlı), ter bıyıklı; özürllük durumları çolak, topal, ebkem (dilsiz), â'mâ (kör), yekçeşm (tek gözlü), ma'zuru'l-ayn (görme özürllü), ma'zuru'l-yed (eli özürllü), alil (hastalıklı), ma'zur (özürllü), mecnun (deli) ve meczup (divane) gibi kelimelerde ifadesini bulmuştur.

Nüfus sayımı esnasında askerde bulunanlar için redif (asker), mansure (Asâkir-i mansûre-i Muhammediyye'de asker), mülazım (teğmen), topçu şeklinde kısa notlar düşülmüş, ilçe dışında olanlar ise gittikleri yer biliniyorsa Asitane (İstanbul)'da, Adana'da, Mısır'da gibi belirtilmiş, bilinmiyorsa gurbette veya diyar-ı gurbette ifadesi kullanılmıştır.

Deftere kaydedilen ergenlik yaşında olanlar için şâbb-ı emred (15-18 arası delikanlı), gençlik yaşında olanlar için de şabb (19-20 yaşlarında erkek) ifadesi çokça tekrarlanmıştır.¹

3. PALU'NUN İDARİ YAPISI

Palu ve çevresi 1515 yılında itibaren mülkiyet üzere tevcih edilerek "*hükümet statüsü*" ile babadan oğula geçmek suretiyle Cemşid Bey'e temessük verilmiştir. Yerel bağımsız ve tam yetkili beylik sıfatları ile Cemşid Bey ve ailesi Palu'yu Tanzimat'a kadar idare etmişlerdir.² Genelde Diyarbekir eyaletine bağlı olan Palu, zaman zaman Harput eyaleti ve Ma'muratü'l-Aziz vilayetine bağlanmıştır. 1841 tarihli nüfus defterine göre Palu, Diyarbekir vilayetinin kazasıdır. İdari yapı olarak Palu merkez, nahiye ve köyleri ayrı ayrı incelenmiş, defterlerdeki kayıtlardan hareketle belirlenen o döneme ait Palu haritası Resim 7'de verilmiştir.

¹ Süleyman Yapıcı, Palu 1841 Nüfus ve Toplum Yapısı, s. 2-31.

² Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti, s. 1081-1087; Süleyman Yapıcı, Palu Tarih-Kültü-İdari ve Sosyal Yapı, s. 96.

3.1. Mahalleler

Palu merkez mahalleri hakkındaki detaylı bilgilere ilk defa bu nüfus defterlerinde rastlıyoruz. Mahalleler Müslim ve gayrimüslim mahalleler diye iki ayrı defterde belirtilmiştir. Kaza merkezi “Zeve, Çarşıbaşı ve Aşağı Mahalle” isimleriyle üç büyük semtten oluşmaktadır. Müslim mahalleleri olarak belirtilen bu semtler de 12 mahalleden oluşmaktaydı...

3.2. Müslim Mahalleler

Palu merkezindeki Müslim mahalleler Tablo 1’de verilmiştir. Bu mahallelerden Ömer Bey, Musalla, Tekya/Tekkepınarı, Çukur, Cami-i Kurşunî, Çarşıbaşı, Aşağı Kebiri isimleri sonradan ya değiştirilmiş ya da farklı bir isim altında birleştirilmiştir. Bu mahallelerden Zeve/Zeyve semtine ait Kale Pınarı, Cımşidiye, Düzbalta ve Taşbaşı; Çarşıbaşı semti ise sadece Çarşıbaşı; Aşağı Mahalle semtine ait Kasımiye ve Cirik mahalleri halen kullanılmakta olup bu mahalle kütüklerine nüfus kayıtları yapılmaya devam edilmektedir.

Tablo 1. Palu merkezde Müslüman mahalleler.

Osmanlı Türkçesinde Adı	Eski Adı	Şimdiki Nüfus Kayıtlarında İsmi Kullanılanlar
ذیوه	Zeve/Zeyve (Sempti)	
قلعه پناری	Kale Pınarı	Kale Pınarı
طوز بالطه	Düzbalta	Düzbalta
جمشید بك	Cemşid Bey	Cımşid Bey
عمر بك	Ömer Bey	-
مصلا	Musalla	-
تكيا پکاری	Tekya/Tekkepınarı	-
چقور	Çukur	-
چارشوباشی	Çarşıbaşı (Sempti)	
چارشوباشی تابع جامع قورشونوی	Cami-i Kurşunî	-
چارشوباشی	Çarşıbaşı	
اشاغي محله	Aşağı Mahalle (Sempti)	
جريك	Cirik	Cirik
اشاغي کبیری	Aşağı Kebiri	-
اشاغي جامع قاسمی یه	Kasımiye	Kasımiye. ³

Palu’nun 1940’lı yıllarda Zeve/Zeyve, Çarşıbaşı ve Aşağı Mahalle semtlerini gösteren fotoğraf Resim 4’te; Resim 5’de 1910’da Çarşıbaşı ve Resim 6’da 1901’de Aşağı mahallenin resmi verilmiştir.

3.1.2. Gayrimüslim Mahalleler

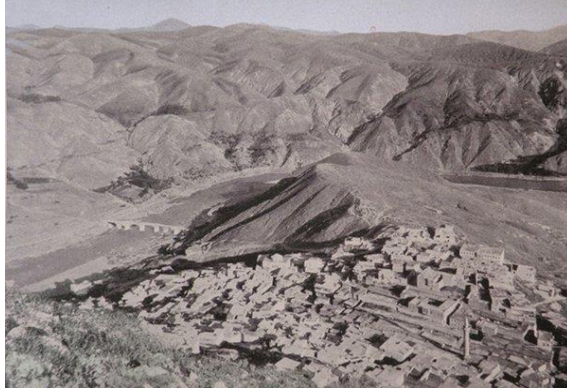
Palu merkezde Müslim mahallelerinin dışında Çarşıbaşı Mahallesi’nde bulunan Surp Lusavoriç Kilisesi’nin etrafından kalenin eteklerine ve Aşağı Mahalle’ye doğru yerleşim yerlerinde 4 gayrimüslim mahallesinin olduğunu da

³ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4, 17, 25, 31, 35, 43, 49, 55, 66, 71, 79, 85.

ilk defa üçüncü nüfus defterinden öğreniyoruz. Bu mahallerin isimleri Tablo 2’de verilmektedir.

Resim 4. Üç semti ile Palu, 1940’lı yıllar (Palu Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı)

Resim 5. Çarşıbaşı mahallesi, 1910 (Les Armeniens Kitabı)

Resim 6. Aşağı Mahalle, 1901 (Les Armeniens Kitabı)

Tablo 2. Palu'da gayrimüslim mahalleler

Osmanlı Türkçesinde Adı	Eski Adı
دونير	Donir
ايروات	İrvat
يوسف	Yusuf
ساميل	Samil. ⁴

3.2. Nahiye ve Köyler

Palu'nun idari yapısı içinde yer almış nahiye ve köylerin isim ve sayılarını Palu Tapu Tahrir defterlerinin dışında yine ilk defa nüfus defterinden öğrenmiş oluyoruz. Daha sonraki yıllarda yayınlanan Diyarbekir ve Ma'muratü'l-Aziz vilayet salnamelerinde ise nahiye isimleri ile sadece köy sayıları bulunmaktadır.

3.2.1. Nahiyeler

1841 nüfus defterine göre Palu'nun mevcut yedi nahiyesi, Tablo 3'te verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi günümüzde bu merkezlerden yalnızca ikisi (Beyhanı ve Gökdere) halen Palu'ya bağlı olup Beyhanı belde niteliğine sahiptir.

Tablo 3. Palu'nun Nahiyeleri

Osmanlıca Adı	Eski Adı	Yeni Adı	Palu'ya göre Konumu	Şu anda bulunduğu ilçe
هون	Hun	Beyhanı	Doğu	Palu
ويشين	Vişin/Veşin	Erimli	Güneydoğu	Arıcak
سيوان	Sivan	Servi	Doğu	Bingöl-Genç
كوكدره	Gökdere	Gökdere	Doğu-Kuzeydoğu	Palu
بولانق	Bulanık	-	Kuzeydoğu	Karakoçan-Kovancılar
اوخی	Ohi	Karakoçan	Kuzeydoğu-Kuzey	Karakoçan
چقچور	Çakçur	Karaçor/Çaybağı. ⁵	Batı-Kuzeybatı	Kovancılar

3.2.2. Köyler

1841 nüfus defterine göre nahiyelere bağlı köy sayıları Tablo 4'te verilmiştir. O tarihte Palu'ya bağlı köy sayısı, 42'si gayrimüslim 281'i Müslim olmak üzere toplam 323 tür.

Tablo 4. Palu nahiyelerine bağlı köy sayıları.

Nahiye Adı	Eski Adı	Yeni Adı	Köy Sayısı
هون	Hun	Beyhanı	26
ويشين	Vişin/Veşin	Erimli	27
سيوان	Sivan	Servi	42
كوكدره	Gökdere	Gökdere	29
بولانق	Bulanık	-	46

⁴ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2689, s. 4, 17, 37, 42.

⁵ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688, s. 4, 47, 90, 129, 191, 254, 279

اوخى	Ohi	Karakoçan	33
چقچور	Çakçur/Karaçor	Çaybağı	78
Palu Toplam Müslim Köy Sayısı			281
Palu Toplam Gayrimüslim Köy Sayısı			42
Palu Genel Toplam Köy Sayısı			323

Palu köylerinden 12 köyde Müslim ve gayrimüslim birlikte yaşamakta olup bu sayı Palu Genel toplam nüfus sayısına ve köyler toplamına dâhildir.

Resim 7. Nüfus sayımının yapıldığı 1831 yılında Palu'nun idari yapısı (yaklaşık).

4. NÜFUS YAPISI

Palu kazası, nüfus bakımından kalabalık değildir. Bunun sebepleri, Murat nehrini geçmeye imkân veren bir köprüye sahip olmasına rağmen ana ticaret yollarından uzak olması ve yüzyıllarca süren siyasi çalkantılar ve savaşlardır.

Palu kazası, özellikle kaza merkezi, farklı din ve mezhepten insanların bir arada yaşadığı merkezlerden biri olmuştur ki bunda, kaza merkezinin Osmanlı döneminde Doğu Anadolu'nun başlıca ticaret merkezlerinden biri olması etkili-dir.

4.1. Hanedeki Erkek Nüfusun Dağılışı

Oğullar: Palu merkez kazasında hane nüfusu, evli oğullar ve torunlar, kardeşler, yeğenler, kısmen damatların da aynı çatı altında yaşadığı geniş ailelerden oluştuğu söylenebilir. Bekâr oğlanlar babalarının, babaları vefat eden bekâr kardeşler ise ağabeylerinin hanesine kaydedilmiş olduğu, evli oğullardan bir kısmının ise ayrı hanelerde yaşadığı anlaşılmaktadır. Palu kaza merkezinde baba evinde yaşayan oğul sayısı 1.006 olarak belirlenmiştir.

Kardeşler: Babalarının hayatta olmaması durumunda aile reisi ekseriya en büyük ağabeydir. Kardeşleriyle aynı haneyi paylaşanların kaza merkezinde 304 olarak belirlenmiştir.

Torunlar: Evli oğulun baba hanesinde yaşaması nedeniyle hanede torun veya torunlar da bulunmaktadır. Palu merkezde torun sahibi hanelerdeki toplam torun sayısı 41 olarak belirlenmiştir.

Diğerleri: Aynı haneyi paylaşanlar içinde az da olsa amca, amcaoğlu, amcazâde, dayıoğlu, yeğen ve damat da bulunmaktadır.

Palu merkezin tümünde sadece aynı hanede yaşayan 2 amca, 2 amcazâde, 1 amcaoğlu, 1 dayıoğlu, 3 yeğen ve 2 damat belirlenmiştir.⁶

4.2. Palu Merkezde Müslim ve Gayrimüslim Nüfusu

Palu kaza merkezinde Müslim ve gayrimüslim nüfusun mahallelere göre dağılımı Tablo 5’de gösterilmiştir.

Bu tablodan Palu kaza merkezinin, 1.030 hane Müslim ve 546 hane gayrimüslim olmak üzere toplam 1.576 haneden ibaret olduğu; Kaza merkezinde 2.304’ü Müslim ve 1.687’si gayrimüslim olmak üzere toplam 3.991 erkek nüfusun bulunduğu anlaşılmaktadır.

Toplam nüfusa gelince erkek sayısına göre kadın mevcudunu tahmin etmek mümkündür. Ciddi oranda erkek nüfus azalmasına sebep olan büyük savaş dönemleri ve takip eden birkaç on yıl hariç erkek nüfus ile kadın nüfus oranları yaklaşık biri birine eşittir. (Örneğin 1927 yılı nüfus sayımında Türkiye’de nüfusun 48,1’i erkek, 51,9’i kadın; 1935 yılındaki nüfus sayımına göre ise 49,1’i erkek, 50,9’ ise kadındır. Bu oranlar 1945 nüfus sayımında sonra 50,3’i erkek, 49,7’si kadın⁷ olarak değişmiş ve 31 Aralık 2017 tarihine kadar Türkiye’de nüfusun %50,2’si erkek, %49,8’i kadın⁸ olarak yaklaşık aynı düzeyde devam etmiştir.) Bu durumda erkek nüfus oranı 2 ile çarpılırsa yaklaşık olarak toplam nüfusu verir ki bu da 7.982. Dolayısıyla, o tarihte Palu nüfusunun yaklaşık olarak 8.000 civarında olduğu söylenebilir. O dönemde Palu merkez nüfusunun % 57.73’ü Müslim, % 42.27 si gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Hane başına düşen kişi sayısı Müslim için ortalama 4,5, gayrimüslim için ortalama 6.2 dir.

Nüfus sayımının yapıldığı 1831 yılından 47 yıl sonra, bir kaynakta 1878 yılında Palu merkezdeki Müslim hane sayısı 1.206, nüfusu 7.236 ve gayri-

⁶ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93; Süleyman Yapıcı, Palu 1841 Nüfus ve Toplum Yapısı, s.1018-1019.

⁷ TÜİK, İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2011, s. 9 pdf, yayın no: 3890, Ankara Aralık 2012.

⁸file:///C:/Users/lenovo/Downloads/Adrese_Dayal%C4%B1_N%C3%BCfus_Kay%C4%B1t_Sist_01.02.2018. pdf

müslim hane sayısı 580 ve nüfusu da 4.683 olarak verilmektedir.⁹ Toplam nüfus 11.919 olup bunun %60,71'i Müslim, %39,29'u ise gayrimüslimdir. Nüfus oranları, 1831 nüfus sayımındaki oranlara oldukça yakın olup 47 yıllık süre zarfında, Müslim hane sayısı 176 kadar artış gösterirken (1.030'dan 1.206'ya), gayrimüslim hane sayısındaki artış ise sadece 34'tür (546'da 580'e). Buna bağlı olarak Müslim nüfusu da gayrimüslim nüfusuna göre daha fazla artış göstermiştir. Bu aynı zamanda hane başına düşen kişi sayısında da artış olduğu anlamına da gelir. Bu durumda gayrimüslim nüfus için hane başına 8.1 kişi, Müslim nüfus için ise 6 kişi düşmektedir. Sonuçlar ve oranlar Tablo 6'da özetlenmektedir.

Tablo 5. Palu merkeze ait mahallelerde Müslim ve gayrimüslim nüfusları ile genel toplamı.

Palu Merkez Mahalle	Müslim (EN)	Gayri Müslim (EN)	Toplam Nüfus	Müslim Hane	Gayrimüslim Hane	Toplam Hane	Tahmini Toplam Nüfus (EN x 2)
Kale Pınarı	321	-	321	141		141	642
Düz Balta	198	-	198	88	-	88	396
Cimşidbey	162	-	162	69	-	69	324
Ömerbey	103	-	103	52	-	52	206
Musalla	206	-	206	77	-	77	412
Tekya Pınarı	163	-	163	63	-	63	326
Çukur	163	-	163	60	-	60	326
Camii Kurşuni	228	-	228	139	-	139	456
Çarşıbaşı	127	-	127	55	-	55	254
Cirik	190	-	190	72	-	72	380
Aşağı-i Kebiri	178	-	178	79	-	79	356
Aşağı Camii Kasımiye	265	-	265	135	-	135	530
TOPLAM	2.304. ¹⁰		2.364	1.030. ¹¹	-	1.030	4.608 ¹²
Donir	-	456	456	-	156	156	912
İrvat	-	737	737	-	217	217	1434
Yusuf	-	162	162	-	60	60	324
Samil	-	321	321	-	110	110	642
Yahudi	-	11	11	-	3	3	22 ¹³
TOPLAM	-	1.687	1.687	-	546	546	3.374
GENEL TOPLAM	2.304	1.687	3.991	1.030	546	1.576	7.982

⁹ Palu-Harput 1878: Çarsacak, Çemişgezek, Çapakçur, Erzincan, Hizan ve Civar Bölgeler, Cilt-II: Raporlar, Vahan Bardizaksi, Boğos Natanyan, Karekin Sırvantsdyants; Yayına Hazırlayan: Arsen Yalman, Sf: 99, 114; Nisan 2010.

¹⁰ Nüfus Defterinin sonunda toplam erkek nüfus 2.397 olarak verilmiştir. P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 94.

¹¹ Nüfus Defterinin sonunda toplam hane 1.045 olarak verilmiştir. P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 94.

¹² P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93.

¹³ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2689, s. 4-50.

Palu merkezin toplam Müslim erkek nüfusu 2.304, gayrimüslim ise 1.687 olup genel toplam erkek nüfusu 3991'dir. Buna göre nüfus oranları %57,7'ye Müslim, % 22.66 de gayrimüslimdir. Palu merkezde hane başına düşen kişi sayısı ortalama olarak Müslim hanede 4.5, gayrimüslim hanede ise 6 kişi olarak görülmektedir.

Tablo 6. 1831 ve 1878 yıllarında Palu merkez nüfusunun karşılaştırılması

	1841 Nüfus Defterleri, %	Palu-Harput 1878, %	Artış oranı
Müslim Nüfusu (EN x 2) ve yüzdesi	4.608; %57,73	7.236; %60,71	%57,03
G. Müslim Nüfusu (ENx2) ve yüzdesi	3.374; %42,27	4.683; %39,29	%38,80
Müslim Hane Sayısı ve yüzdesi	1.030; %65,35	1.206; %67,35	%17,09
Gayri Müslim Hane Sayısı ve yüzdesi	546; %34,65	580; %32,47	%6,23
Toplam Nüfus	7.982	11.919	%49,32
Toplam Hane	1.576	1.786	%13,32

47 yıllık süre zarfında Müslim nüfus %57 artarken, gayrimüslim nüfus artışı, hane başına düşen kişi sayısı daha fazla olmasına rağmen, yaklaşık % 39'da kalmıştır. Bu, gayrimüslimlerde ciddi oranda dışarıya göç olduğu anlamına gelir. Ancak nüfus artışına karşılık hane sayısında kayda değer bir artış yoktur.

4.3. Nahiye ve Köyler Genel Toplam Nüfusu

1841 Nüfus Defterlerine göre Palu nahiye ve köylerinin toplam nüfusu Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. 1841 Nüfus Defterlerine göre Palu nahiye ve köylerinin toplam nüfusu.

Nahiye Adı	Müslim E. Nüfusu	Gayri Müslim E. Nüfusu	Toplam E. Nüfusu	Müslim Hane	Gayri Müslim Hane	Toplam Hane	Yaklaşık Nüfus (ENx2)
Hun	1.572	148	1.720	602	35	637	3.440
Veşin	1.791	-	1.791	569	-	569	3.582
Sivan	1.362	16	1.378	605	4	609	2.756
Gökdere	2.501	-	2.501	996	-	996	5.002
Bulanık	2.601	54	2.655	695	9	704	5.310
Ohi	863	170	1.033	348	33	381	2.066
Çakçur (Karaçor)	2.983	858	3.841	957	187	1.144	7.682
Gayri Müslim Köyler	-	2.759	2.759	-	567	567	5.518 ¹⁴
Genel Toplam	13.673 ¹⁵	4.005	17.678	4772 ¹⁶	835	5.607	33.356

¹⁴ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688, s. 4-50.

¹⁵ Nüfus Defterinin sonunda toplam erkek nüfus 13.718 olarak verilmiştir. P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688, s. 356.

¹⁶ Nüfus Defterinin sonunda toplam hane 4.649 olarak verilmiştir. P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688, s. 356.

Nahiye ve köylerin toplam Müslim erkek nüfusu 13.673, gayrimüslim ise 4.005 olup genel toplam erkek nüfusu 17.678'dir. Buna göre nüfus oranları % 77.34 Müslim, % 22.66 de gayrimüslimdir. Köylerde hane başına düşen kişi sayısı ortalama olarak Müslim hanede 5.7, gayrimüslim hanede ise 9.6 kişi olarak görülmektedir. Köylerde hane başına düşen kişi sayısı merkeze göre daha fazladır.

Palu merkez ile birlikte Nahiye ve köylerin genel toplam erkek Müslim nüfusu 15.977, gayrimüslim erkek nüfusu ise 5.692'dir. Bu orana göre % 73.73 ile Müslim, % 26.27 ile de gayrimüslim nüfus bulunmaktadır.

Palu merkez ile birlikte Nahiye ve köylerin genel hane toplamı 5.802 Müslim, 1.381 gayrimüslim hane olmak üzere 7.183'tür. Palu genelinde Müslim ve gayrimüslim dağılımı Tablo 8'de verilmektedir.

Tablo 8. 1841 Nüfus defterlerine göre Palu genelinde Müslim ve gayrimüslim nüfus dağılımı.

	Müslim E Nüfus	Gayri Müslim E Nüfus	Toplam E Nüfus	Müslim Hane	Gayri Müslim Hane	Toplam Hane	Yaklaşık Toplam Nüfus
Palu Merkez	2.304	1.687	3.991	1.030	546	1.576	7.982
Nahiye ve Köyler	13.673	4.005	17.678	4.772	835	5.607	33.336
Genel Toplam	15.977	5.692	21.669	5.802	1.381	7.183	41.318

5. LAKAPLAR

Palu'da da fertler ve aileler genelde birbirlerini lakaplarla tanırırlar. "*Falan gilden falanım*" veya "*falan oğullarındanım*" ya da "*falan zade gildenim*" diye kendilerini tanıtırılar veya bu isimlerle çağrılırlar. Palu'da kullanılan lakap ve isimlerinin sonuna genellikle "*gil*" takısı eklenir. *Edegil*, *Dergogil*, *Acem Perogil* gibi. "*zâde*" az da olsa kullanılmaktadır. *Emirzade*, *Efendizâde*, *Beyzâde* gibi. Lakaplar, çok kere şahsın mesleği, meşe'i, fizikî özelliği veya sosyal durumunu aks ettirecek şekilde verilmiştir.

1841 nüfus defterinde Palu merkezde şahıslar, baba adından başka dede adı, bazen de meşhur olan lakaplarıyla yazılmıştır. Aynı lakabı taşıyan aynı veya farklı mahallelerde birden fazla aile olması bunların akraba olduklarını ve aynı aileden geldiklerini göstermektedir.

1841 nüfus defterinde yaklaşık 410 aile lakabı tespit edilmiş olup yapılan ilk nüfus sayımı olması münasebetiyle henüz Palu'ya gelip yerleşmeyen, ancak o tarihten sonra Palu'da ikamet eden bazı ailelerin lakapları bulunmamaktadır.

5.1. Lakapların Sınıflandırılması

Lakaplar, çok kere şahsın mesleği, menşe’i, fizikî özelliği veya sosyal durumunu aksettirecek şekilde verilmiştir.

Mesleğe Göre Verilen Lakaplar: Bu lakaplar ata mesleğinin sonuna oğlu eki eklenerek veya ata mesleği+ata ismi+oğlu şeklinde kullanılan lakaplardır. Az da olsa meslek sonuna zâde ilave edilen lakaplar da vardır. Bu lakaplara örnek olarak *Fırcıoğlu*, *Kahvecioğlu*, *Cülah Ahmedoğlu*, *Çavuş Memişoğlu*, *Değirmenci İbrahimoğlu* verilebilir.

Menşe’ Bildiren Lakaplar: Bu lakapları, memleket bildiren ve etnik özellik bildiren olmak üzere ikiye ayırmak gerekir. Menşe’ ile ilgili lakapların çoğu memleket (şehir, kaza, köy ve aşiret) bildirenlerdir. *Bolu*, *Erdürük*, *Ergani*, *Gökdere*, *Keban*, *Kığı* gibi Palu dışından gelip Palu’ya yerleşenlere, geldikleri yerlerin isimleri sonuna oğlu eklenerek *Boluluoğlu*, *Erdürüklüoğlu*, *Erganilioğlu*, *Gökderelioğlu*, *Kebanlıoğlu*, *Kığılıoğlu* şeklinde lakap olarak verilmiştir. Şahsın menşe’ini bildirenler içinde az olsa da etnisite ifade eden lakaplar da bulunmaktadır. *Türk Ahmedoğlu*, *Türkoğlu Yusuf*, *Türkmenoğlu*, *Acemoğlu*, *Araboğlu*, *Gürcüoğlu*, *Kürdoğlu*, *Kürt İbrahimoğlu* gibi lakapları bu grupta saymak gerekir.

Fiziksel Özelliklere Göre Verilen Lakaplar: Saç, sakal, bıyık, boy, renk, küçük, büyük, uzun, kısa gibi özellikler yanında özürlü oluşu gibi hususlar da şahıslara lakap olarak verilmiştir. *Ama Hafızoğlu*, *Başibeyazoğlu*, *Bozo Yusuf-oğlu*, *Büyük Ağaoğlu*, *Deli Haydar-oğlu*, *Güzikoğlu*, *Karamusaoğlu*, *Kel Bekir-oğlu*, *Kısa Muhammedoğlu*, *Kolsuzoğlu*, *Kör Alioğlu*, *Topooğlu*, *Uzun Süleymanoğlu* gibi.

Sosyal Durumu Gösteren Lakaplar: Bazı lakaplar kişilerin sosyal durumunu gösterir. *Ağaoğlu*, *Beyoğlu*, *Emiroğlu*, *Emirzâde*, *Hafızoğlu*, *Köle-oğlu*, *Miroğlu*, *Mollaoğlu*, *Paşaoğlu*, *Veziroğlu* bu tip lakaplara örnek olarak verilebilir.

Çift Lakaplılar: Çift lakap olarak *Batman Hacı*, *Bendik Molla*, *Bizar Çavuş*, *Deveci Molla*, *Huri Hoca*, *Kıssa Saki*, *Köse Molla*, gibi fizik, meslek ve sosyal durum bildiren lakaplar kullanılmıştır.

Muhtelif Lakaplar: Bu lakapların dışında kategorize edilmesi güç muhtelif lakaplar da vardır. Bazı ilgi çekici örnekler *‘As’asoğlu*, *İnde Bekiroğlu*, *‘İnoğlu*, *Ateşoğlu*, *Bemtaoğlu*, *Bibaht Mustafaoğlu*, *Cinoğlu*, *Çaputoğlu*, *Dergoğlu*, *Dürzü Yusuf-oğlu*, *Eblaşoğlu*, *Edeoğlu*, *Eşikoğlu*, *Fırtınaoğlu*, *Haroğlu*, *Havrisoğlu*, *Haytaoğlu*, *Hirikoğlu*, *Hurdaoğlu*, *Kâkâzoğlu*, *Kâloğlu*, *Keleşoğlu*, *Kelteoğlu*, *Kenegaroğlu*, *Ketooğlu*, *Kırkayakoğlu*, *Kurukafaoğlu*, *Meymeroğlu*, *Murooğlu*, *Nafooğlu*, *Nareoğlu*, *Nıkızoğlu*, *Postooğlu*, *Puşuoğlu*, *Sinekoğlu*, *Şerbetoğlu*, *Yanıkoğlu* olarak verilebilir.¹⁷

¹⁷ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93.

6. İSİMLER

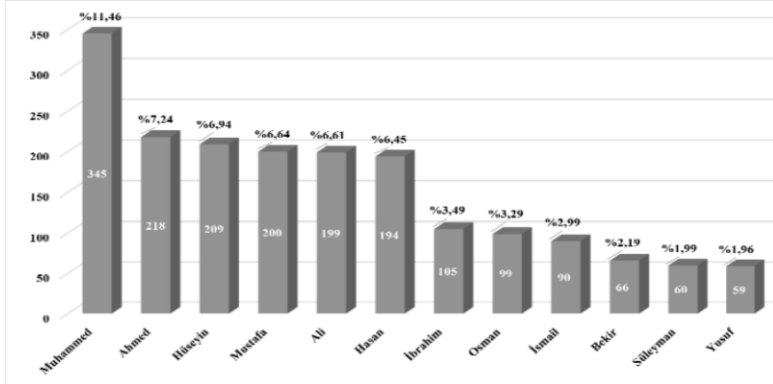
Palu’da isim konulurken günümüzde olduğu gibi birçok ailede erkek evlada dedesinin, bazen de babasının adının verilmesi tercih edilmiştir. Dedesinin adı genellikle ilk oğula verilmektedir. Ancak bu kural olmayıp ikinci ve üçüncü çocuklara da birinci çocuklar kadar olamasa da dedesinin ismi verilmektedir. Burada Müslümanlar arasında konulan isimler dikkate alınmıştır.

6.1. Palu Merkezde Kullanılan İsimler

Palu merkezde lakap ve çift isimler dâhil kullanılan isimlerin sayısı 3010’dur. Bu isimler içinde 222 farklı isme rastlanmaktadır. Bu isimlerin çoğu bir veya bir kaç defa kullanılmıştır. Sadece bir defa geçen isimlerin sayısı 79’dur. 19 isim ise çift isimlidir. Palu merkezde en yaygın kullanılan ilk 12 ismin dağılımı Grafik 1’de verilmiştir.

Palu merkezde en çok kullanılan isimler; *Muhammed/Mehmed* % 11.46 ile başta gelmekte olup bunu, *Ahmed*, *Hüseyin*, *Mustafa*, *Ali*, *Hasan* ve *Hüseyin* gibi isimler takip etmektedir. Merkezde Mehmet ile Muhammet aynı şekilde yazıldıklarında bir ayırım yapılamamıştır.

Palu merkezde çift isim kullanılma geleneği oldukça zayıf olup çift isim çok az kullanılmıştır. Bunlardan en çok kullanılan *Muhammed Ali* (8), *Muhammed Sadık* (7) ve *Muhammed Said*’dir (4).¹⁸

Grafik 1. Palu merkeze en yaygın kullanılan ilk 12 ismin dağılımı.

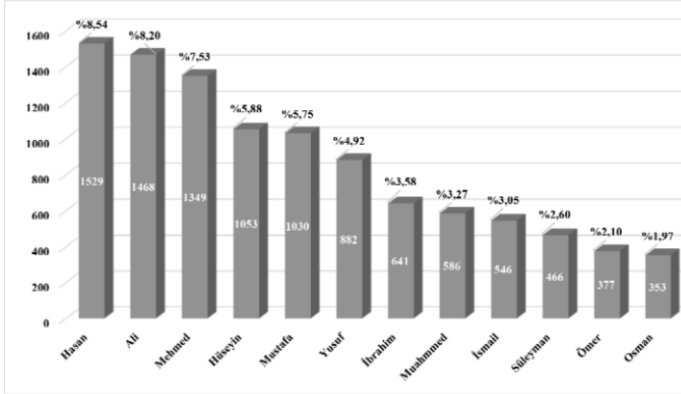
6.2. Nahiye ve Köylerde Kullanılan İsimler

Nahiyelerin tümünde kullanılan isim sayısı 17.912’dir. Palu nahiye ve köylerde en fazla kullanılan isimler; %8.54 ile *Hasan* ismi başta gelmekte olup bunu *Ali*, *Mehmed*, *Hüseyin*, *Mustafa*, *Yusuf* ve *İbrahim* takip etmektedir.

¹⁸ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93.

Palu nahiye ve köylerinde merkeze en yaygın kullanılan ilk 12 ismin dağılımı Grafik 2’de verilmiştir. Ancak Mehmet ile Muhammet aynı isimler olarak değerlendirilirse ilk sırada Mehmet/Muhammed gelmektedir.

Palu nahiye ve köylerinde de çift isim kullanılma geleneği oldukça zayıf olup çift isim çok az kullanılmıştır. Bunlardan en çok kullanılan *Muhammed/ Mehmed Ali (6), İbrahim Halil (3) ve Şeyh Musa’dır (3)*.¹⁹

Grafik 2. Palu’nun nahiye ve köylerinde en yaygın kullanılan ilk 12 ismin dağılımı.

6.3. İsimlerin Eğilmesi

Bölgenin özelliklerinden dolayı bazı isimler genellikle köylerde kısaltılarak veya eğilerek kullanılmıştır. Palu merkezde az da olsa bu isimlere rastlamaktayız. Palu merkez ve genellikle köylerde yaklaşık 220 çeşit isim eğilerek, kısaltılarak “*Abdo, Abo, Aboş, Alo, Alo, Amo, Bado, Bakô, Begzo, Cebo, Cemo, Eno, Faro, Ferho, Hano, Haso, İbo, Kaso, Maho, Mikô, Muro, Oro, Oso, Remo, Silo, Şemo, Talo, Zekô, Zülfo*” şeklinde ifade edildiği veya çağrıldığı haliyle kayıtlara geçmiştir.

7. YAŞ VE YAŞ GURUPLARI

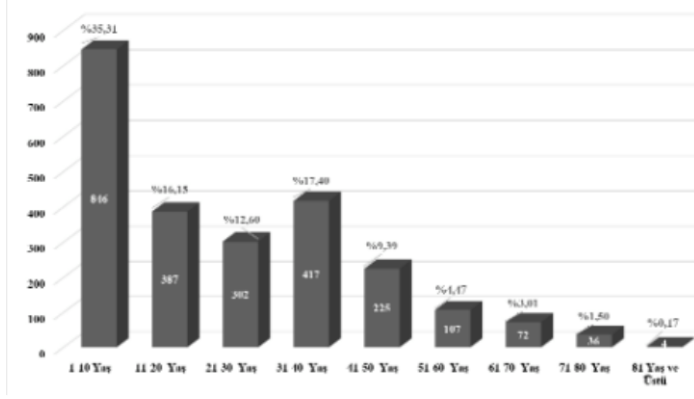
1841 nüfus defterinden elde edilebilen özelliklerden biri de Palu nüfusunun yaş grupları itibariyle yapısıdır. Bu nüfus sayımının bir amacı da askerlik çağına gelmiş erkeklerin tespiti olduğu için Palu kazasının yaş grupları itibariyle nüfus durumu ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur.

7.1 Palu Merkezde Yaş Grupları ve Yaş Ortalaması

Palu merkezdeki yaş dağılımı grafik halinde Grafik 3’te verilmiştir. Resimden görüldüğü üzere tüm mahalleleriyle birlikte toplam 2.396 kişinin yaş grupları içinde % 35.31 ile en fazla nüfusa sahip olan grup 1-10 yaş arasıdır. Bunu % 17.40 ile 31-40 ve % 16.15 ile 11-20 yaş gurubu izlemektedir. Yaş ilerledikçe tüm Palu’da bu oran düşmekte olup en son 71-80 yaş gurubunda

¹⁹ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688, s. 4-354.

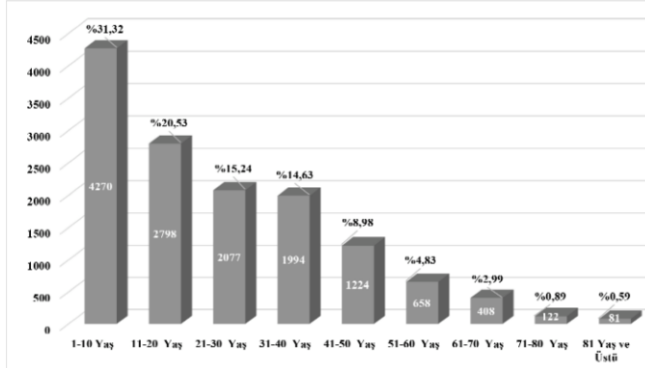
otuz altı, 81 yaş üstü gurubunda ise sadece dört kişi bulunmaktadır. Palu merkez genel yaş ortalaması ise yaklaşık 24'tür.²⁰

Grafik 3. Palu merkezde yaş gurupları ve yaş dağılımı.

7.2. Nahiye ve Köylerde Yaş Gurupları ve Yaş Ortalaması

Palu'nun nahiye ve köylerinin yaş dağılımı grafik halinde Grafik 4'de verilmiştir. Palu tüm nahiyeleriyle birlikte toplam 13.032 kişinin yaş gurupları içinde % 31.32 ile en fazla nüfusa sahip olan grup 1-10 yaş arasındır. Bunu % 20.53 ile 11-20 ve % 15.24 ile 21-30 yaş gurubu izlemektedir. Yaş ilerledikçe tüm nahiyelerde bu oran düşmekte olup en son 71-80 yaş gurubunda yüz yirmi iki ve 81 yaş üstü gurubunda ise seksen bir kişi bulunmaktadır. Nahiyeler genel yaş ortalaması ise 25'tir.²¹

Grafik 4. Palu'nun nahiye ve köylerinde yaş gurupları ve yaş dağılımı.

²⁰ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93. 2014-2016 tarihleri arasında Türkiye yaş ortalaması erkeklerde 28,2, kadınlarda 32,7 olmak üzere 30,5'tir. (TÜİK, Haber Bülteni, Sayı:26640, 27 Eylül 2017).

²¹ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688, s. 4-354.

8. EŞKÂLLER

1841 Palu nüfus defterinde eşkâl tariflerinde boy, sakal ve bıyık bulunup bulunmadığı ve rengi gibi özellikleri *uzun boylu matruş, orta boylu kır sakallı / sarı sakallı, kısa boylu sarı bıyıklı* şeklinde belirtilmiş; bir özürlü bulunanlar da *topal, sağır, a'ma (kör), yekçeşm (tek gözlü), mecnun (deli), alil (astalıklı), asam (sağır), ebkem (dilsiz)* vs. şeklinde özürlü cinsi belirtilmiştir.

8.1. Boy

1841 nüfus defterinde 21 yaşından itibaren fiziksel özellik olarak, kişilerin kısa, orta ve uzun boylu oluşlarına göre kayıtlar tutulmuştur. Bu boy ayırımın göz ile tespit ve tayin edildiğini tahmin ediyoruz. Bu nedenle de, kaydedilen boy tanımlamalarıyla hangi boy uzunluklarının kast edildiği hususunda bir bilgi edinilememiştir. Türkler de olduğu gibi Palu genelinin de karakteristik boy özelliği orta boylu oluşudur. Boy dağılımı ile ilgili olarak elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Palu kazasında boy dağılımı.

Kaza ve Köyler	Kısa	Orta	Uzun	Toplam
Palu Merkez	35	895	228	1.158
Köyler	185	4.763	1.520	6.468
Genel Toplam	220	5.658	1.748	7.626

8.2. Renk

Ten Rengi: Eşkâl kayıtlarında ten rengine, sakal ve bıyık rengine kıyasla çok az rastlanılmaktadır. Bu ten renklerinden sadece kara, boz ve bozo (sarışın) kelimeleri kullanılmıştır. Kullanım sıklıkları Tabloda 10'da verilmiştir.

Tablo 10. İnsanların ten rengine göre tanımlanmaları.

Kaza ve Köyler	Kara	Boz/Bozo	Toplam
Palu Merkez	10	7	17
Köyler	2	38	40
Genel Toplam	12	45	57

Sakal ve Bıyık Renk ve Tanımları: Palu'da devrin icaplarına göre erkeklerin vazgeçilmezi olan bıyık genellikle 21'li yaşlardan sonra, sakal ise 30'lu yaşlardan itibaren görülmektedir. Sakal ve bıyık renk ve tanımlarında *aksakallı, kır sakallı, sarı sakallı, kumral sakallı, köse sakallı, müzellef sakallı (yeni çıkan sakalını kesmeyen kimse)* ve *matruş* olarak belirtilmiştir. Bıyıklı tanımları ise, *sarı bıyıklı, kır bıyıklı, kumral bıyıklı, ter bıyıklı* olarak belirtilmiştir. Sakallı tanımının kullanım sıklığı Tablo 11'de, bıyıklının ise Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 11. Palu kazasında insanların sakallarının özelliğine göre tanımlanmasının dağılımı.

Kaza ve Köyler	Aksakallı	Kır	Sarı	Kumral	Köse	Müzellef	Matruş
Palu Merkez	98	127	36	20	2	2	311
Köylerde	910	621	69	46	35	7	2.401
Genel Toplam	1.008	748	105	66	37	9	2.712

Tablo 12. Palu kazasında insanların bıyıklarının özelliğine göre tanımlanmasının dağılımı.

Kaza ve Köyler	Sarı Bıyıklı	Kır Bıyıklı	Kumral Bıyıklı	Ter Bıyıklı
Palu Merkez	152	2	25	38
Köylerde	259	26	46	33
Genel Toplam	411	28	71	71

Şabb-ı Emred ve Şabb: 1841 nüfus defterinde sakal veya bıyığı çıkmamış 15-18 yaşındaki delikanlılar için *şabb-ı emred*, 19-20 yaşında olanlar için de *şabb* kaydı bulunmaktadır. Ancak bunlardan 15-18 ve 19-20 yaşındakilerinin bir kısmına şabb-ı emred ve şabb kaydı konulmamıştır. Bu kayıtların sayıları Tablo 13’de verilmektedir.

Tablo 13. Genç nüfusun tanımlanması ve dağılımı.

Kaza ve Köyler	Şabb-ı Emred	Şabb	Toplam
Palu Merkez	91	156	247
Köyler	691	823	1.514
Genel Toplam	782	979	1.761. ²²

9. ÖZÜRLÜLER

1841 nüfus defterinde özürlü olanların özürlü genellikle kırmızı renkle ve en son yazılmıştır. Özürlüler arasında herhangi gruplama ve yaş sınırlaması yapılmayıp bir yaşından 90-100 yaşına kadar kaydedilmiştir. Özürlüler, alil (has-talıklı), ‘arac (topal), â’mâ (kör), asam (sağır), a’ver (bir gözü kör), cünun (cinnetli), çolak, ebkem (dilsiz), ma’zuru’l-ayn (görme özürlü), ma’zuru’l-yed (eli özürlü), ma’zuru’l-kadem (ayağı özürlü), masru’ (saralı), mecnun (deli), meczup (divane), sağır, sakat, topal, yekçeşm (tek gözlü) şeklinde belirtilmiştir.

Bazı özürlüler ise aynı anlamda farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Mesela, deli olma özürlü *cünun*, *divane*, *mecnun*, *ser sakat*; bir gözü görmeyen için *a’ver*, *yekçeşm*; hasta olan için de *alil*, *çürük*, *illetli*, *mariz* gibi farklı kelimeler kullanılmıştır. Palu merkezde, köylerde de ve nahiyelerdeki özürlü sayıları Tablo 14’de gösterilmiştir.

²² P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93; P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688, s. 4-354.

Tablo 14. Özürlülerin tanımlanması ve dağılımı

	Palu Merkez	Hun	Veşin	Sivan	Gökdere	Bulanık	Ohi	Çakçur	Toplam
Toplam özürlü sayısı	79	16	20	5	16	22	4	45. ²³	207
Bulunduğu yerdeki nüfusa göre oranı	%3.34	%0.93	%1.11	%0.36	%0.63	%0.82	%0.38	%1.17	

10. MESLEKLER

1841 nüfus defterinde meslek kayıtları şehir statüsünde olan Palu merkez için yapılmıştır. Özellikle Palu merkezde Müslim ve gayrimüslim meslek sahiplerinin bir kısmının meslekleri ve uğraştıkları işleri yazılmıştır

Köylerde ise ahalinin büyük bir çoğunluğu ziraat ve hayvancılıkla uğraşmalarına rağmen çok az kişi için çiftçi, rençper ve çoban; ormanlık bölgelerde yaşayanlar için ise yine bir kaç kişi için baltacı ve kömürcü gibi meslekler belirtilmiştir.

Palu merkezde, bir kazanın ve civarının bütün ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitlilikte meslek ve iş dalı bulunmakta olup bunların sayısı 109 dur. Bu meslekler içinde 46 meslek çeşidinde sadece Müslim, 42 meslek çeşidinde ise sadece gayrimüslim meslek veya iş sahibi bulunmaktadır. 22 meslek/iş dalında aynı işi hem Müslim hem de gayrimüslimler yapmaktadırlar. Müslimlerden 480, gayrimüslimlerden ise 507 meslek/iş sahibi vardır.

Müslimlerin en fazla yoğunlaştığı meslek/iş dalı birinci sırada 102 kişinin uğraştığı rençperliktir ki bunu 69 kişiyle hizmetkâr (devlet memuru) takip etmektedir. Yani Müslümanlar arasında en fazla uğraşı dalı çiftçilik ve devlet dairelerinde memurluk olduğu görülmektedir. İkinci sırada bunu 36 bakkal, 35 tüccar ve 27 katırcı takip etmektedir ki bundan Palu'nun ticari sirkülasyonunun Müslümanlar tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Üçüncü sırada ise 10 culah (dokuyucu), 9 keşşger (yemenici), 1 nalbant, 5 neccar (marangoz), 1 tokacı (?), gibi zanaat işlerinin Müslümanlar arasında az olduğunu görülmektedir.

Gayrimüslimlerin ise genellikle zanaat işleriyle uğraşmaktadırlar. İlk üç sırada 113 culah (dokuyucu), 52 keşşger (yemenici) ve 24 kalaycı; ikinci üç sırada 18 neccar (marangoz), 16 boyacı ve 17 nalbant; üçüncü sırada ise 11 tüccar, 13 basmacı ve 12 kılıççı ile bunları 11 çulcu ve pineci (ayakkabı tamircisi), 9 kuyumcu ve 7 altuncu (sarraf), 8 demirci izlemektedir.

²³ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93; P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2688, s. 4-354.

Zanaat dalı olarak sadece Müslümanların uğraştıkları meslek ve iş alanları cörekçi, çubukçu, çulha (dokumacı), (debbaz) debbağ, ferac (ferace yapan), habbaz (ekmekçi), hallaç Pamuk atıcısı), lüleci, saraç (koşumcu), savakçı (değirmen olukçusu)'dır.

Zanaat dalı olarak sadece gayrimüslimlerin uğraştıkları meslek ve iş alanları ise altuncu (sarraf), bardakçı, boyacı, çadircı, çilingir (anahtarçı), çulcu, darakçı, demirci, düdükçü, kalaycı, kazancı, kemerci, kılıççı, kirişçi, kuyumcu, külekçi, küreci, mekükçü, mumcu, nakışçı, palancı, pineci (ayakkabı tamircisi), semerci, serekçi, taşçı, ulcu, zencirci ve zurnacı'dır.

11. ASKERLER

1830-31 nüfus sayımının asıl maksadının askerlik çağına gelenleri tespit etmek için yapıldığını belirtilmişti. Bu nüfus sayımı yapıldığı zaman Palu merkez ve köylerde askerlik çağında olduğu halde askerlik yapan veya askerî bir mesleğe sahip olanların çok az olduğu görülmektedir. Palu merkezde çeşitli askerî guruplarda askerlik yapan veya askerliği meslek edinenlerin toplam sayısı 100, köylerde ise 264 kişidir. Bu sayılar nüfus oranına göre özellikle köylerde çok düşüktür.

Bu nüfus sayımının gayesi ve önemi de böylece ortaya çıkmaktadır. Müslüman nüfusunun sayımını asıl gayesi Asâkir-i Masûre'ye alınacakların tespiti idi. Piyade, redif ve mansure olarak askerlik yaşı 15'ten itibaren başlamasına rağmen 15-19 yaş arası askerlik yapanların sayısı oldukça azdır. Genellikle 20-35 yaş arasında olanlar askerlik yaptığı görülmektedir. Çok az da olsa mülazım, yüzbaşı, çavuş ve başçavuş gibi askerliği meslek edinenlere de rastlanmaktadır. Palu kazasında askeri görevli olanları sayısı Tablo15'de verilmiştir.

Tablo 15. Palu kazasında askeri görevli olanları sayısı.

Askerlik Durumu	Palu Merkez	Köyler	Toplam
Mansure	9	59	68
Mülazım	5	-	5
Mülazım Topçu	1	-	1
Piyade	1	-	1
Süvari	-	2	2
Süvari Hasse	-	1	1
Asker-i Hasse	1	1	2
Redif	73	197	270
Yüzbaşı	3	-	3
Topçu	1	4	5
Çavuş	5	-	5
Başçavuş	1	-	1
Genel Toplam	100	264	364. ²⁴

²⁴ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93; P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2689, s. 4-50

12. GÖÇLER

1841 nüfus defterleri incelendiğinde göçleri; dışarıya göç edenler, Palu merkez veya köylere göç edip yerleşenler diye iki guruba ayırmak gerekir. Palu merkez ve köylerden dışarıya göç edenler genellikle ferdi olup bazı ailelere de rastlamaktayız. Bu göçlerin nereye veya hangi memlekete yapıldığı da kayıt altına alınmıştır. Gittikleri yerleri belli olmayanlar için *gurbette*, *diyar-i gurbette* veya *diyar-ı ahirde* ifadesi kullanılmıştır. Bu göçlerin sebebi ya ticari, ya başka memleketlerde çalışmak ya da kan davası dolayısıyla olması büyük bir ihtimaldir.

12.1. Dışarıya Göç

Palu merkez ve nahiyelerden çeşitli sebeplerle göç edenlerin nereye göç ettikleri nüfus defterinde kırmızı renkle yazılarak gösterilmiştir. Bu göçlerin nerelere yapıldığı aşağıdaki Tablo 16'da gösterilmiştir.

Palu merkezden dışarıya gidenlerin toplam sayısı 42, köylerden ise toplam 79 kişidir. Genel toplam olarak birinci sırada 49 kişi ile Adana, İkinci sırada 31 kişi ile Asitane/Deraliye (İstanbul) ve üçüncü sırada 10 kişi ile Mısır yer almaktadır.

12.2. Dışarıdan Göç

Dışarıdan Palu merkez veya köylere göç edenler ise hane göçleri olup yerleşme maksadıyla yapılan göçlerdir. Bazı haneler geldikleri yer ismi ile anılarak kendilerine sıfat ve lakap olmuştur. Bu şekilde en fazla göç Palu merkeze olmuştur.

Tablo 16. Palu merkez ve nahiyelerden göç edenlerin sayısı ve göçtükleri yerler.

Göç Durumu	Palu Merkez	Hun	Veşin	Gökdere	Bulanık	Çakçur	Toplam
Adana'da	4	12	1	2	5	25	49
Asitane'de	2	4	-	-	7	9	22
Çermik'te	-	-	-	-	-	1	1
Bağdat'ta	1	-	-	-	-	-	1
Deraliye'de	5	-	-	-	-	4	9
Diyar-ı ahirde	5	-	-	-	-	-	5
Diyar-i gurbette	1	-	-	-	-	-	1
Erzurum'da	-	-	-	-	-	1	1
Firar	-	2	-	-	-	-	2
Gurbette	13	-	1	-	-	4	18
Halep'te	1	-	-	-	-	-	1
Hicaz'da	1	-	-	-	-	-	1
Mısır'da	9	-	-	-	-	1	10
Genel Toplam	42	18	2	2	12	45	121 ²⁵

²⁵ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93; P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2689, s. 4-50.

Palu merkeze 85 farklı yerden 195 hane gelmiş olup birinci sırada 24 hane ile Çabakçur (Bingöl), 9 hane ile Caro, Kiğı ve Vank, 7 hane ile Parsiyan, 6 hane ile Paho ve Saraçor, 5 hane ile Tüy ve 4 hane ile Erdürük, Hor, Hun, Kârsan, Maço ve Seydilli yer almaktadır.

İllerden Adana, Bingöl ve Bolu; ilçelerden Ergani, Keban ve Kiğı, diğerleri ise genellikle Palu köylerinden gelip yerleşmişlerdir. Gelen tüm aileler geldikleri yerin sonuna oğlu eklenerek *Boluluoğlu*, *Kiğıluoğlu*, *Caroluoğlu* gibi sıfat ve lakaplarla anılmıştır.²⁶

13. GENEL DEĞERLENDİRME

1830-31 ilk nüfus sayımına ait olan 1841 tarihli bu defterler, nüfus defterleri olsa da, nüfusa ilgili bilgilerle birlikte verilen yan bilgilerden Palu ile ilgili detaylı bilgiler ve Palu'nun toplum yapısı da ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle nüfus sayımını yapıldığı 1830-31 veya defterin yazıldığı 1841 tarihinde Palu'nun idari taksimatı, mahalle isimleri ve bu taksimatta Palu'ya bağlı olan nahiye ve köyler de tespit edilmiş oldu. Nahiye ve köylerden hangilerinin isimlerinin değiştirildiği, daha sonra nahiye ve köylerin hangi il ve ilçelere dağıtılarak bağlandığı, o tarihten günümüze kadar kalan, kaybolan veya mülga edilen köylerin hangileri olduğu bu kayıtlardan çıkarılabilir.

Palu kazasının demografik yapısına gelince, gayrimüslim nüfusun Palu merkezde yoğunlaştığı, ova köylerinin gayrimüslim çoğunluklu olduğu, az da olsa bazı köylerde Müslim ve gayri Müslimlerin birlikte yaşadığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında dağlık ve sarp bölgelerdeki köylerin ve nahiyelerin büyük çoğunluğunun Müslim olduğu anlaşılmaktadır.

Palu merkezde Müslim ve gayrimüslimler yüzyıllardır bir arada yaşamalarına rağmen, tamamıyla kendi izole mahallerinde yaşadıkları, Müslim mahallesinde hiç gayrimüslim olmadığı gibi, gayrimüslim mahallelerinde de hiç Müslim hanesi olmadığı anlaşılmaktadır.

Gayrimüslim nüfusu Müslim nüfusunun oldukça altındadır. En yoğun olduğu merkezde bile Müslim nüfusa karşılık gayrimüslim nüfus oranları yaklaşık %57,7'ye karşı % 42,3'tür. Fakat buna köyler ve nahiyeler de oranlar % 77,3'ye, % 22,7 ve genel olarak ele alındığında ise % 73,7'ye karşı % 26,3'tür.

O dönemin en önemli özelliklerinde biri de şahıslara verilen sıfat ve lakaplardır. Her ikisi de verilen şahsın özelliklerini aksettirmesi açısından büyük önem taşır. Bu sayede günümüze ulaşan aile köklerinin nerelere kadar gittiğini tespit etmek mümkündür. Ayrıca bu sıfat ve lakaplarla kişilerin birbirlerini tanıması daha da kolaylaşmaktadır.

O dönemde isim koyma alışkanlığının günümüze kadar nasıl ve derece tatbik edildiğini, isimlerin eğilerek telaffuz edilme alışkanlığının halen devam

²⁶ P.N.D 1256/1841, B.O.A. No: 2687, s. 4-93.

edip etmediği yeni doğan çocuklara verilen isimlerden ve bu isimlerin telaffuzundan anlaşılmaktadır. Merkezde ilk üç sırayı Mehmet/Muhammet, Ahmet ve Hüseyin paylaşıırken, bu sıralama kırsal bölgede ise (Mehmet+ Muhammet), Hasan ve Ali şeklindedir.

Yine bu nüfus defteri ile yaş ortalamasını, yoğunluğunu hangi yaş gurubunda toplandığı da tespit edilebilmektedir. Ortalama yaş oldukça genç olup merkezde yaklaşık 24 nahiye ve köylerde ise 25 tir.

Bu defterin diğer bir özelliği de insanların resmi olarak tarif etmek için şahısların eşkâl kayıtlarına yer verilmesidir. Bu da Palu kazasının merkez, nahiye ve köylerdeki tipleri ortaya koyması bakımından önemlidir. Kazada daha çoğunlukla orta boy, kara sakal ve bıyık hâkimdir. Bunun yanında boz, sarışın ve uzun boyluların da bulunduğu dikkatten kaçmamaktadır.

Meslekler ise sadece Palu merkezde olanlara yer verilmiş, köylerde halkın ziraat ve hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı meslek ismi çok nadir olarak zikredilmiştir. Palu merkezdeki mesleklerin Müslim ve gayrimüslimler arasında dağılımı da oldukça ilginçtir. Müslümanlar arasında en fazla uğraşı dalı çiftçilik ve devlet dairelerinde memurluk iken, gayrimüslimler ise daha ziyade zanaat işleriyle iştigal etmişlerdir.

Askerlik görevlerinin tanımı ve göçlerle ilgili verilen bilgilerle birlikte tüm bu bilgilerden şunu anlıyoruz ki 1841 nüfus defteri bizi birçok bakımdan aydınlattığı gibi çok değerli bilgi ve ipuçları da verdiğini söyleyebiliriz.

14. KAYNAKLAR

1. Nüfus Defter: *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, kod: NFS.d, sıra no: 2687, fon kaydında başlangıç tarihi: 29 Z 1256.

2. Nüfus Defter: *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, kod: FS.d, sıra no: 2688, fon kaydında başlangıç tarihi: 29 Z 1256.

3. Nüfus Defter: *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, kod: FS.d, sıra no: 2689, fon kaydında başlangıç tarihi: 1256.

BARDİZAKTŞİ, Vahan; NATANYAN, Boğos; SIRVANTS DYANTS (2010), Karekin; *Palu-Harput 1878: Çarsancak, Çemişgezek, Çapakçur, Erzincan, Hizan ve Civar Bölgeler, Cilt-II: Raporlar*, Yayına Hazırlayan: Arsen Yalman, s. 99, 114, İstanbul..

BARKAN, Ömer Lütfi (1941). “Türkiye’de İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt: 2, sayı: 1, İstanbul.

GÜNALTAY, Şemsettin (1946); *Yakın Şark II, Anadolu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

HONİGMANN, Ernest (1970); *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Terc. Prof. Dr. Fikret Işıltan, İstanbul.

KEVORKIAN, Raymond, H.; PABODJIAN, Paul B. (1992); *Les Armeniens, Dans L'empire Ottoman, Ala Veille du Genocide*. Les Editions d'Art et d'Histoire ARHIS, Paris.

TÜİK, *Haber Bülteni*, Sayı:26640, 27 Eylül 2017.

TÜİK, *İstatistik Göstergeler*; Statistical Indicators, 1923-2011, Aralık 2012.

UMAR, Bilge (1993); *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul.

ÜNAL, Mehmet Ali (1992), “XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, s. 241-265.

YAPICI, Süleyman (2016); *Palu 1841 Nüfus ve Toplum Yapısı*, Ofis Yayıncılık ve Matbaası, İstanbul.

YAPICI, Süleyman (2004); *Palu Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı*, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Elazığ.